

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Antoni J. Piędel,

Doc. dr nauk ekonomicznych, Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa i Ochrony im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Warszawie, Wydział Zamiejscowy w Nisku Polska

POTRZEBY WSPÓŁCZESNEGO SPOŁECZEŃSTWA A BEZPIECZEŃSTWO SPOŁECZNE

W publikacji dokonano potocznej i naukowej analizy bezpieczeństwa ze szczególnym uwzględnieniem bezpieczeństwa społecznego, które jest dziedziną bezpieczeństwa narodowego. Przedstawiono problematykę potrzeb współczesnego społeczeństwa w oparciu o opracowane potrzeby Abrahama Masłowa, a także w obszarze bezpieczeństwa.

Ukazano rolę i znaczenie obywateli oraz państwa w zapewnieniu bezpieczeństwa społecznego w kraju, bowiem państwo pełni funkcje usługowe zarówno wobec jednostek jak i grup społecznych, jest gwarantem procesów rozwojowych i stabilności.

Zwrócono uwagę iż bezpieczeństwo społeczne nabiera szczególnego znaczenia w obecnych czasach, bowiem odnosi się do ochrony egzystencjonalnych podstaw życia ludzi, pozwala na realizację aspiracji życiowych przez tworzenie warunków do nauki i pracy, ochronę zdrowia i gwarancje emerytalne, umożliwia zaspokojenie potrzeb tak materialnych, jak i duchowych. Brak tego rodzaju bezpieczeństwa powoduje powstawanie patologii społecznych, będących poważnym zagrożeniem w dzisiejszym świecie.

Słowo kluczowe: Bezpieczeństwo narodowe, bezpieczeństwo społeczne, potrzeby społeczeństwa, rola państwa.

Cel niniejszego artykułu

Celem artykułu jest ukazanie problematyki potrzeb współczesnego społeczeństwa oraz uwarunkowań i zagrożeń bezpieczeństwa społecznego. Zaznaczono rolę i znaczenie państwa, oraz obywateli w tworzeniu warunków bezpieczeństwa społecznego, wskazując jednocześnie niekorzystne zjawiska mające wpływ na jego poziom. Zwrócono uwagę że na uwarunkowania bezpieczeństwa społecznego we współczesnym świecie mają wpływ państwo i całe społeczeństwo. Państwo poprzez swoją działalność zapewnia korzystne warunki dla funkcjonowania jednostek i grup społecznych, chroniąc je jednocześnie przed zagrożeniami, wykluczeniem i marginalizacją. Społeczeństwo swoją aktywną postawą wspiera działanie państwa na rzecz bezpieczeństwa.

Zwrócono uwagę na zagrożenia zewnętrzne bezpieczeństwa społecznego takie jak: masowe przemieszczanie się ludności; nacjonalizm, szowinizm, nowe ruchy religijne i sekty.

Potoczna i naukowa analiza pojęcie bezpieczeństwa

Problemy bezpieczeństwa zajmowały ludzkość od początku jej istnienia. Człowiek na ogół odczuwa potrzebę życia z innymi ludźmi, od których, od których oczekuje akceptacji, miłości, często pomocy, zaspokojenia potrzeb emocjonalnych. Zaspokojenie odczuwalnych potrzeb możliwe jest tylko przez

życie w określonym środowisku (społeczności), przy odpowiednim współdziałaniu innych ludzi, społecznym podziale pracy oraz zadań życiowych.

Mimoróżnej interpretacji terminu bezpieczeństwo, jest ono podstawową potrzebą każdego człowieka, każdego społeczeństwa, jest także podstawową potrzebą państw i systemów międzynarodowych. Jego brak wywołuje niepokój i poczucie zagrożenia. Jedną z najprostszych definicji ujmuje bezpieczeństwo, jako pierwotną egzystencjonalną potrzebę jednostek, grup społecznych oraz państw [1, s. 48].

Ogólnie można przyjąć, że bezpieczeństwo to stan spokoju, pewności związany nie tylko z zachowaniem korzystnego dla danego podmiotu status quo, ale także z pozytywną wizją jego przyszłego rozwoju. Bezpieczeństwo, jak każde pojęcie o bardzo szerokim zakresie, jest pojęciem wieloznacznym. Zjawisko bezpieczeństwa określane jest najczęściej, jako: stan niezagrożenia, spokoju, pewności, stan i poczucie pewności, stan wolności od zagrożeń, stan wolności od strachu lub ataku. Etymologicznie bezpieczeństwo wiąże się z terminem sine cura (z łac.-bez troski.), które oznaczało polityczną stabilność, stan wolny od niepokoju, tworząc poczucie pewności.

Nie ma, więc wątpliwości, że bezpieczeństwo jest naczelną potrzebą człowieka i grup społecznych, a jednocześnie ich celem. Ma ono bowiem zaspokoić

© Antoni J. Piędel, 2018

naczelne żywotne potrzeby trwania, stabilizacji i przewidywalności, rozwoju, dobrobytu i w rezultacie ludzkiego szczęścia.

Zdefiniowanie bezpieczeństwa nie jest czymś łatwym, bowiem samo jest ono zjawiskiem obejmującym kilka dyscyplin i specjalności naukowych. Obecnie można spotkać w literaturze przedmiotu co najmniej kilkanaście definicji i z różnego punktu widzenia. Każda z nich wskazuje, że bezpieczeństwo, podobnie jak pokój nie jest stanem danym raz na zawsze. Najczęściej określają bezpieczeństwo jako stan państwa lub grupy państw, zdolny do przeciwstawienia się zagrożeniom wywołanym przez człowieka lub naturę, tj. w sytuacji kryzysu. Większość definicji słownikowych wskazuje, że bezpieczeństwo oznacza stan pewności, spokoju, zabezpieczenia oraz poczucia tego stanu, brak zagrożenia oraz ochronę przed niebezpieczeństwem [2]. W dosłownym znaczeniu bezpieczeństwo oznacza brak zagrożeń (z ang.–danger) i poczucie pewności (z ang.–safety). Pojmowanie bezpieczeństwa w oparciu o przeciwieństwo, którym jest niebezpieczeństwo czy zagrożenie, ma długą tradycję [3, s.134].

Aby uniknąć definiowania idem per oraz ignotum per ignotum, należy wskazać, że zagrożenie oznacza pewien stan psychiki lub świadomości, który wiąże się z ocenianiem zjawisk jako niekorzystne bądź niebezpieczne dla danego podmiotu (człowieka, społeczeństw, państwa, itd.). Tak rozumiane zagrożenie podkreśla istotne znaczenie komponentu subiektywnego, który odnosi się do kwestii odczuwania i postrzegania zjawisk. Z kolei drugi komponent – obiektywny – pomija sferę odczuć i odnosi się do realnych niebezpieczeństw [4, s. 28]. Oba komponenty nadają kształt pojęciu zagrożenia i dookreślają pojęcie bezpieczeństwa.

Pomimo nieustannych przemian społecznych i politycznych państwo pozostaje centralną kategorią, wokół której koncentruje się rozumienie bezpieczeństwa. Jednocześnie wiele definicji bezpieczeństwa odwołuje się do narodu, traktując go jako przedmiot bezpieczeństwa [5, s.5].

W licznych definicjach podkreśla się, że zakres znaczeniowy bezpieczeństwa państwa jest bardzo szeroki i obejmuje takie zagadnienia, jak: trwałość państwa, byt, trwałość narodu, biologiczne przeżycie ludności, suwerenność, jakość życia, prawa człowieka i środowiska naturalnego, wolność sumienia i wyznania, tożsamość narodową [6, s.40]. Aby osiągnąć stan bezpieczeństwa, państwo realizuje wiele funkcji, do których należy zaliczyć: funkcję wewnętrzną, gospodarsko – organizatorską, socjalną, kulturalno – wychowawczą oraz zewnętrzną.

Na gruncie nauk społecznych istnieje przekonanie, że bezpieczeństwo państwa i bezpieczeństwo narodowe to pojęcia tożsame i można je stosować w sposób zamienny. Jednak niektórzy badacze dostrzegają między nimi zasadnicze różnice. Wskazują na różnice w definiowaniu narodu i państwa, mimo że większość teorii narodotwórczych odnosi się do państwa (założenie, że naród nabiera podmiotowości tylko wtedy, gdy posiada własne państwo lub dąży do jego uzyskania). Istnieją jednak teorie narodu – w tym kulturalistyczna – które traktują państwo jako element wtórny wobec narodu [7, s. 53]. Dlatego zdaniem niektórych naukowców utożsamianie bezpieczeństwa państwa z bezpieczeństwem narodowym mogłoby być traktowane jako pewne nadużycie. Według Buzana, Waever'a i Wilde'a uprawnione jest rozróżnianie bezpieczeństwa narodowego jako odrębnej kategorii, ponieważ narody reprezentują poziom analizy "jednostki" w rozumieniu różnych podgrup, organizacji, społeczności czy zbiorowości pojedynczych ludzi, które są wystarczająco zwarte i niezależne, co pozwala traktować je odrębnie od innych grup będących na wyższych szczeblach (w tym państw czy grup transnarodowych) [8, s. 6].

Frank N Trager i F.N. Simonie w 1973 r. uznali, że Bezpieczeństwo narodowe jest częścią rządowej polityki posiadającej swój cel w tworzeniu narodowych i międzynarodowych politycznych warunków sprzyjających ochronie lub poszerzeniu żywotnych narodowych warunków przeciw istniejącym i potencjalnym przeciwnikom [9, s. 36].

Michael H.H. Louw stwierdził w 1978 r.: Bezpieczeństwo narodowe obejmuje tradycyjną politykę bezpieczeństwa, jak również działania niemilitarne państwa, służące zapewnieniu jego całkowitej zdolności do przetrwania jako jednostka polityczna, tak, aby mogło użyć wpływu i zrealizować swoje wewnętrzne i międzynarodowe cele [10, s. 17].

Potrzeby współczesnego społeczeństwa w zakresie bezpieczeństwa

Problemy bezpieczeństwa zajmowały ludzkość od początku jej istnienia. Człowiek na ogół odczuwa potrzebę życia z innymi ludźmi, od których oczekuje akceptacji, miłości, często pomocy, zaspokojenia potrzeb emocjonalnych. Zaspokojenie odczuwalnych potrzeb możliwe jest tylko przez życie w określonym środowisku (społeczności), przy odpowiednim współdziałaniu innych ludzi, społecznym podziale pracy oraz zadań życiowych.

Ludzkość miała swoje interesy żywotne – przeżyć za wszelką cenę i mniej istotne, wiążące się z jakością życia. Walka o byt przetrwania i troska

zapewnienia bezpieczeństwa sobie i najbliższym stały się naturalną potrzebą. W miarę rozwoju cywilizacji i zmieniającego się świata potrzeba bezpieczeństwa nie malała, a wręcz przeciwnie rosła i komplikowała się. Człowiekowi już nie wystarczała sama gwarancja przeżycia, chciał czegoś więcej: stabilizacji, przewidywalności, rozwoju dobrobytu i w końcu po prostu ludzkiego szczęścia. Dlatego człowiek zawsze stawał w obliczu zagrożeń zarówno tych namacalnych – fizycznych jak i tych nienamacalnych – duchowych.

W klasycznej teorii potrzeb opracowanej przez amerykańskiego psychologa Abrahama Maslowa, zwanej jako piramida Maslowa, potrzeba bezpieczeństwa (pewności, stabilności, oparcia, opieki, wolności od strachu, lęku i chaosu) zajmuje nadrzędne miejsce obok fundamentalnych potrzeb fizjologicznych [11, s.144].

Według Maslowa potrzeby generalnie można podzielić na [12, s. 16]:

- potrzeby niedoboru, czyli braku czegoś, bez czego człowiek nie może funkcjonować,
- potrzeby wzrostu, a więc czynnika, który decyduje i jego dalszym rozwoju.

Wśród potrzeb niedoboru znajdują się najbardziej podstawowe (pierwotne), często określane mianem potrzeb egzystencjalnych, w tym dwie wymienione wcześniej:

- potrzeby fizjologiczne, takie jak: jedzenie, odpoczynek, sen, prokreacja, które są kategoryczne, chociaż mogą być postrzegane niejednoznacznie, np. potrzeba jedzenia może wynikać z braku pożywienia albo niepokoju i lęku,
- potrzeby bezpieczeństwa, wyrażające się unikaniem tego, co może przynieść śmierć lub cierpienie, a do których zaliczamy m.in.: potrzebę zależności, opieki i oparcia, ładu,
- oraz potrzeby miłości i przynależności, czyli akceptacji i afirmacji. Ich zaspokojenie rzutuje na sposób postrzegania świata, dążenia do przezwyciężenia osamotnienia i wyobcowania (alienacji).

Wymienione wyżej potrzeby Maslow określił ich mianem potrzeb niższego rzędu, bez zaspokojenia których nie jest możliwa realizacja potrzeb wzrostu, to znaczy wyższego rzędu.

Do potrzeb wzrostu, czyli wyższego rzędu Maslow zaliczył:

- potrzeby szacunku i uznania, których deprivacja wynika z niskiej oceny ze strony innych, pozycji społecznej, braku sił, prestiżu, osiągnięć. Do tej kategorii można zaliczyć potrzeby: potęgi, wyczynu, wolności, respektu i uznania innych, dobrego statusu społecznego, sławy, dominacji,

- potrzeby samoregulacji, czyli dążenia do rozwoju możliwości, zainteresowań, pasji.

Hierarchia potrzeb A. Maslowa bywa najczęściej przedstawiana w postaci piramidy, której podstawę stanowią potrzeby niższego rzędu, a wierzchołek potrzeby wyższego rzędu, jak pokazano na rysunku 1.

Rys. 1. Bezpieczeństwo w hierarchii potrzeb człowieka według Maslowa

Źródło: <http://lifementor.pl/wp-content/uploads/2011/05/maslov.jpg>

Takie ujęcie wynika również z przekonania, iż człowiek zaspokajając swe potrzeby przechodzi przez nie po kolei, ponieważ nie jest możliwe np. realizacja potrzeby szacunku i uznania bez zaspokojenia potrzeby bezpieczeństwa.

Rozpatrując potrzeby w kontekście indywidualnym, należy pamiętać, że człowiek jako istota z natury żyjąca w pewnej grupie społecznej, odczuwa również wiele potrzeb zbiorowych, zwłaszcza w dziedzinie bezpieczeństwa. Analizując podstawowe potrzeby współczesnego społeczeństwa w obszarze bezpieczeństwa, można wyróżnić kilka generalnych, których częściowe lub całkowite niezaspokojenie może w dłuższej perspektywie czasowej skutkować nieodwracalnymi zmianami w realizacji polskich interesów narodowych. Są to [12, s.17-18]:

1. Potrzeba przyspieszenia budowy społeczeństwa obywatelskiego, jako koniecznego warunku wyzyskania szansy demokracji w tworzeniu bezpieczeństwa narodowego.

2. Potrzeba powszechnego włączenia i zorganizowania społeczeństwa oraz wspierania jego działań na rzecz społeczeństwa. Dobrze funkcjonująca demokracja to nie tylko społeczeństwo obywatelskie wraz z rozwiniętymi instytucjami społecznymi, ale również silne instytucje publiczne, przyjazne dla obywateli, które inspirują społeczeństwo do aktywnego kreowania życia społecznego.

3. Potrzeba pobudzania aktywności społecznej na sprawy powszechnego bezpieczeństwa.

Podstawa bezpieczeństwa współczesnego państwa demokratycznego jest aktywne społeczeństwo, które nie tylko przez wolne wybory i referenda uczestniczy w tworzeniu bezpieczeństwa, ale przede wszystkim przez wspieranie instytucji publicznych oraz własną samoorganizację na rzecz bezpieczeństwa.

4. Potrzeba tworzenia bezpieczeństwa społeczności lokalnej jako współczesnej podstawy bezpieczeństwa narodowego. To przede wszystkim małe społeczności lokalne odczuwają skutki zagrożeń i tam istnieje konieczność szczególnego wzmocnienia bezpieczeństwa.

5. Potrzeba tworzenia bezpieczeństwa indywidualnego, szczególnie zabezpieczenie bezpieczeństwa rodzinie jest jednym z najważniejszych wyzwań współczesności.

6. Potrzeba wsparcia organów i służb publicznych w budowie spójnego systemu bezpieczeństwa narodowego.

7. Potrzeba monitorowania i kontrolowania działalności administracji publicznej w zakresie organizacji systemu bezpieczeństwa.

8. Potrzeba skoordynowania wysiłków podmiotów rządowych, samorządowych i pozarządowych w działaniach na rzecz bezpieczeństwa.

9. Potrzeba włączenia i uznania organizacji pozarządowych w określonych obszarach bezpieczeństwa.

10. Potrzeba powszechnego włączenia wszystkich środków i zasobów będących w posiadaniu państwa w celu skutecznego sprostania współczesnym wyzwaniom i zagrożeniom.

11. Potrzeba powszechnej edukacji dla bezpieczeństwa, aby przeciwdziałać, a zwłaszcza zapobiegać zagrożeniom XXI wieku. Państwo powinno objąć edukacją dla bezpieczeństwa wszystkie grupy i środowiska społeczne.

12. Potrzeba wykorzystania pozytywnych cech charakteru narodowego, w tym umiejętności organizowania się. Społeczeństwo posiada szczególne możliwości organizowania się na rzecz bezpieczeństwa, ale niestety często dzieje się to post factum, po zaistnieniu niekorzystnego zjawiska lub zdarzenia. Umiejętność ta, ukształtowana historycznie i dodatkowo wzmocniona pozytywnymi

13. Potrzeba tworzenia narodowych sił rezerwowych. Doświadczenia armii NATO wskazują, że utrzymanie potęgi obronnej państwa zależy od umiejętności i nawyków wojskowych stale podtrzymywanych wśród żołnierzy rezerwy.

14. Potrzeba realizacji konstytucyjnego obowiązku obrony ojczyzny.

15. Potrzeba przestrzennego i kompleksowego monitoringu współczesnych zagrożeń, jako warunku efektywnego przeciwdziałania zagrożeniom.

16. Potrzeba zapewnienia ekonomiczności działań i ich efektywności.

J. Stańczyk stwierdza, że bezpieczeństwo jest naczelną potrzebą człowieka i grup społecznych, a zarazem najważniejszym ich celem [13, s.18]. Takie podejście do bezpieczeństwa preferuje również R. Kuźniar: w powodzi hasła w rodzaju “po pierwsze, gospodarka” lub “po pierwsze, człowiek”, szybko zapominamy, że fundamentem tego wszystkiego co “po pierwsze” jest bezpieczeństwo. Jest ono pierwotną, egzystencjonalną potrzebą jednostek, grup społecznych, wreszcie państw. Idzie przy tym nie tylko o przetrwanie integralności czy niezawisłości, lecz także o bezpieczeństwo rozwoju, który zapewnia ochronę i wzbogacenie tożsamości jednostki czy narodu. Owo bezpieczeństwo zależy od tego, co dzieje się wokół nas, od środowiska zewnętrznego, z którego mogą pochodzić ewentualne zagrożenia, zależy także od nas samych – naszego zdrowia i gotowości sprostania takim zagrożeniom.

Bezpieczeństwo jest również rozumiane jako wolność od strachu. Jak zauważa J. Kukułka, brak zaspokojenia potrzeby bezpieczeństwa wyrządza szkody jednostce, grupie społecznej, gdyż destabilizuje jej tożsamość i funkcjonowanie. Przejawiają się tendencje do zmiany istniejącego stanu rzeczy, do oporu wobec niekorzystnych zmian w sferze wewnątrz – przedmiotowej i do stosowania środków ochrony, mogących przywrócić im poczucie bezpieczeństwa. Tendencje tego rodzaju dowodzą, że bezpieczeństwo jest nie tyle określeniem stanu rzeczy, ile ciągłym procesem społecznym, w ramach którego działające podmioty starają się doskonalić mechanizmy zapewniające im poczucie bezpieczeństwa [14, s.198-199].

Na gruncie nauki panuje przekonanie, że potrzeba poczucia bezpieczeństwa stanowi motywację do działania i rozwoju. To znaczy, że nie jest możliwe osiągnięcie celów społecznych, jeśli nie jest zrealizowana potrzeba bezpieczeństwa. Wśród klasycznych funkcji bezpieczeństwa wymienia się [15, s. 120-130]:

- trwanie, rozumiane jako zapewnienie bytu,
- przetrwanie,
- możliwość rozwoju.

W znaczeniu ogólnospołecznym potrzeba bezpieczeństwa dotyczy zaspokojenia pragnienia istnienia przetrwania, pewności, stabilizacji, całości, tożsamości, niezależności, ochrony poziomu i jakości życia.

Helga Haftendorn definiuje bezpieczeństwo jako wartość i system utrzymywany w relacji czasu oraz brak zagrożeń dla tej wartości [16, s.3]. Wielu badaczy, a wśród nich Berodie i MarcLevy, twierdziło, że bezpieczeństwo to wartość nadrzędna, która skupia w sobie inne wartości [17, s.37]. W tym okresie wskazano głównie na wartości narodowe, jako szczególne zagrożenie. B. Wojciszke zauważa, że z badań o przeprowadzonych w Polsce oraz w 19 innych krajach wynika iż bezpieczeństwo sytuuje się obok takich wartości jak sprawiedliwość społeczna, równość, życzliwość, szacunek do tradycji [18, s.178].

Kolejne podejścia badaczy wskazują, że bezpieczeństwo należy traktować jako stan lub proces. Stan, czyli coś trwałszego, zaś proces jako zjawisko zmienne w czasie. J. Stefanowicz podkreśla dwoistość bezpieczeństwa twierdząc, że jest (...) zarazem stanem i procesem, czyli da się określić hic et nunc, nie odznacza się jednak niezmiennością w dłuższych przedziałach czasu, ponieważ zależy od ruchomych układów sił [19, s.18]. W zdecydowanej mierze przeważa jednak stanowisko, że bezpieczeństwo to przede wszystkim proces. J. Kukułka twierdzi: (...) bezpieczeństwo jest nie tylko określonym stanem rzeczy, ile ciągłym procesem społecznym, w ramach którego podmioty działające starają się doskonalić mechanizmy zapewniające im poczucie bezpieczeństwa [20, s. 31]. W efekcie bezpieczeństwo nie oznacza się stałością. Takie rozumowanie jest szczególnie powszechne w politologii i stosunkach międzynarodowych, gdzie bezpieczeństwo podlega zmiennej dynamice, wyznaczonej przez wiele współzależności.

Inne podejścia traktują bezpieczeństwo jako cel, skutek czy środek. Bezpieczeństwo w rozumieniu celowości należy traktować w charakterze normatywnym, pewnych dążeń i rezultatów zamierzonych. Jest to rozumienie, które uzupełnia definicje bezpieczeństwa jako procesu. Natomiast ujmowanie bezpieczeństwa w kategorii skutku koresponduje z definicjami określającymi je jako stan – zastany, trwałszy, pożądany lub nie. Zdecydowanie rzadziej pojawiają się definicje, w których nie występują kategorie potrzeby, wartości lub procesu. są one wynikiem nieprecyzyjnego definiowania lub błędnego pojmowania kategorii teoretycznych [7, s.47].

Ponieważ „stan” bezpieczeństwa jest niemierzalny, ważną kwestią w zapewnieniu bezpieczeństwa jest stosunek do niego władz państwowych jak i samego społeczeństwa. Szwajcarski politolog Daniel Frei, istoty bezpieczeństwa upatruje właśnie w analizie obiektywnych i subiektywnych aspektów zagrożenia. W uproszczeniu jego model objaśniania

bezpieczeństwa przedstawia się następująco [13, s. 17]:

- stan braku bezpieczeństwa – jest wówczas, gdy występuje duże rzeczywiste zagrożenie, a postrzeganie tego zagrożenia jest prawidłowe,
- stan obsesji – występuje wtedy, gdy nieznaczone zagrożenie jest postrzegane jako duże;
- stan fałszywego bezpieczeństwa – ma miejsce wówczas, gdy zagrożenie zewnętrzne jest poważne, a postrzegane bywa jako niewielkie,
- stan bezpieczeństwa – występuje wtedy, gdy zagrożenie zewnętrzne jest nieznaczone, a jego postrzeganie prawidłowe.

Inaczej mówiąc, bezpieczeństwo w sensie subiektywnym oznacza brak obaw danego podmiotu co do własnego bezpieczeństwa, w obiektywnym zaś – niewystępowanie podmiotów mogących realnie to zagrożenie stanowić.

Zmienny stan bezpieczeństwa może być też postrzegany jako proces, który zmienia się zależnie od ciągłych przeobrażeń w środowisku bezpieczeństwa. Potwierdza to powszechnie akceptowaną tezę, iż nie ma kategorii trwałego, raz na zawsze ustanowionego bezpieczeństwa. Według W. Pokruszyńskiego, bezpieczeństwo oznacza ciągłą działalność jednostek, społeczności lokalnych, państw czy organizacji międzynarodowych w tworzeniu pożądanego stanu bezpieczeństwa [21, s. 24].

Podobne podejście prezentują również S. Koziej w wyjaśnieniu istoty bezpieczeństwa zwraca uwagę na dynamizm zjawiska i aktywność, która zmierza do zapewnienia możliwości przetrwania, rozwoju i swobody realizacji własnych interesów w konkretnych warunkach, poprzez wykorzystanie szans, podejmowanie wyzwań, redukcja ryzyka oraz przeciwdziałanie zagrożeniom [22, s. 7].

Pojawiają się również definicje pomijające te kategorie, traktując bezpieczeństwo bardzo wąsko, poprzez wyeksponowanie jedynie fenomenu wojny. Takie zawężenia, głównie do aspektów militarnych, są jednak dość często krytykowane. Wąskie rozumienie bezpieczeństwa było wynikiem doświadczeń drugiej wojny światowej. Konflikt zbrojny traktowany był jako największe zagrożenie, a siła militarna jako najważniejszy aspekt bezpieczeństwa. Podobnie było w okresie zimnej wojny bezpieczeństwo było postrzegane przez pryzmat militarny. Wyścig zbrojeń, psychologia strachu czy brak demokratycznych struktur władzy doprowadził do stanu, że bezpieczeństwo było kojarzone głównie z możliwością przeciwstawienia się agresji militarnej.

Pod koniec lat XX wieku nastąpiły duże przewartościowania w obszarze bezpieczeństwa.

Przyczyniły się do tego przemiany ustrojowe, rozwój gospodarczy, rozwój techniki i możliwości jej zastosowania, zmiany mentalności ludzkiej i wzrost zagrożeń cywilizacyjnych. Myślenie o bezpieczeństwie w aspekcie militarnym przesunęło się w kierunku myślenia o bezpieczeństwie w aspekcie politycznym, ekonomicznym, demograficznym, społecznym, etnicznym, ekologicznym, strukturalnym, zasobów surowcowych, humanitarnym, kulturowym, programowym, geopolitycznym, żywnościowym, energetycznym, środowiskowym i innymi. Oczywiście aspekt militarny nie został całkowicie zapomniany

Amerykańscy badacze twierdzili, że analizując bezpieczeństwo, nie należy skupiać się jedynie na zagrożeniach militarnych, ale również postrzegać całościowo zjawisk, które stwarzają groźbę obniżenia jakości życia obywateli czy ograniczenia swobody funkcjonowania w społeczeństwie demokratycznym. W efekcie zakończenia Zimnej Wojny i związanymi z tym zmianami w postrzeganiu środowiska bezpieczeństwa, rozpoczęła się debata na temat zakresu znaczenia bezpieczeństwa dotycząca poszerzenia jego rozumienia [23, s. 45-52].

Duże znaczenie w tej dyskusji odegrali Bary Buzan, Ole Waever i Jaap de Wilde oraz teorie bezpieczeństwa szkoły kopenhaskiej. Bary Buzan, Ole Waever i Jaap de Wilde wyodrębnili poziome (horyzontalne) i pionowe (wertikalne) wymiary studiów bezpieczeństwa. Kierunek pionowy "rozszerzenia" obrazował "rozciągnięcie" pojęcia bezpieczeństwa z państwa również na inne podmioty, zaś kierunek poziomy oznaczał ostateczne odejście od aspektu stricte militarnego na rzecz szerszego spectrum problemów. W ujęciu horyzontalnym wyróżnili oni pięć sektorów bezpieczeństwa: militarny, polityczny, ekonomiczny, społeczny i ekologiczny. W ujęciu wertykalnym odpowiadało im pięć rodzajów bezpieczeństwa: militarne, polityczne, ekonomiczne, społeczne i ekologiczne [24, s. 68-69].

Okres postzimnowojenny wyznaczył nowe – tzw. postmodernistyczne, a następnie racjonalistyczne – podejścia, które stanowią rozwinięcie koncepcji Buzana [25, s. 229]. Do tej pory trwa dyskusja, jakie są granice tego pojęcia, ponieważ to one muszą wyznaczać zakres analizy. Niektórzy badacze twierdzą, że tworzenie nowych sektorów służy lepszemu rozumieniu zagadnień bezpieczeństwa, inni zaś, że wprowadzają chaos dyskurs naukowy [26, s. 58].

Zmiany o myśleniu o bezpieczeństwie miały również związek z odejściem od negatywnego rozumienia tego zagadnienia. Ujęcie negatywne to takie, które traktuje bezpieczeństwo jako brak

zagrożeń i skupia się na analizowaniu działań ochronnych czy zapobiegawczych. Z kolei z podejściem pozytywnym bezpieczeństwo traktowane jest jako kształtowanie pewności przetrwania, posiadania i swobód rozwojowych podmiotu. W tym ujęciu zwraca się uwagę na możliwość wzrostu, zmiany społecznej, swobody postępu i korzystania z szans cywilizacyjnych przez dany podmiot [27, s. 276].

Ujęcie negatywne, podobnie jak wąskie, stanowi pewne uproszczenie. Brak zagrożeń to stan w praktyce niemożliwy do osiągnięcia. Z kolei obok zagrożeń coraz częściej wymienia się wyzwania, poziomy ryzyka czy szanse cywilizacyjne. Nierzadko również szanse zagrożenia są nazbyt negatywnie oceniane [4, s. 30]. Według J. Stańczyk podejście negatywne nie wyjaśnia, czym jest bezpieczeństwo, ponieważ stanu braku zagrożeń nie wypełnia żadną treścią [13, s. 17]. W związku z tym, ujęcie pozytywne, które nie odrzuca wiedzy o zagrożeniach, posiada więcej zalet badawczych, jest konstrukcją otwartą, wskazującą na konieczność aktywnego działania, zamiast pasywnego przewidywania kolejnych zagrożeń [28, s. 26].

Poszerzenie się zakresu bezpieczeństwa spowodowało wyodrębnienie się wielu płaszczyzn, które mogą być analizowane w sposób niezależny od siebie, mimo że są ze sobą powiązane. Wyróżnienie określonych sfer, zgodnie z przyjętymi kryteriami, porządkuje sposób analizy. Obok wymiarów, które zaproponował Bary Buzan, pojawiło się wiele innych. W polskiej literaturze przedmiotu rozpowszechniony jest podział zaproponowany przez Ryszarda Ziębę, który dla celów analitycznych proponuje przyjąć pięć kryteriów analitycznych. Są to kryteria [4, s. 30]:

- podmiotowe,
- przedmiotowe,
- przestrzenne,
- sposobu ograniczenia,
- czasowe.

Powyższe zasady zostały przyjęte na gruncie nauki o stosunkach międzynarodowych i przenikają do innych dyscyplin naukowych, w tym do politologii. Według R. Zięby zasadnicze znaczenie odgrywa kryterium podmiotowe, natomiast zauważalny wzrost znaczenia odnotowuje kryterium przedmiotowe. W nim należy upatrywać szczegółowych rodzajów bezpieczeństwa. Z kolei pozostałe wymiary stanowią istotne uzupełnienie kryteriów podmiotowego i przedmiotowego.

Wymiar przestrzenny uzupełnia wymiar podmiotowy i według tego kryterium należy wyróżnić bezpieczeństwo: lokalne, subregionalne, ponadregionalne, globalne, które odnoszą się do poziomu bezpieczeństwa państwa czy bezpieczeństwa międzynarodowego. Kryterium

czasu stanowi immanentną cechę bezpieczeństwa jako stanu i procesu, co oznacza, że bezpieczeństwo można analizować w perspektywie historycznej, z uwzględnieniem procesów i działań na rzecz jego становienia. Nie determinuje to jednak podziału na rodzaje bezpieczeństwa. Przy wskazaniu, że w XX wieku dominowało bezpieczeństwo militarne, istotną rolę odgrywa tło historyczne. Jednak główny wyznacznik będzie stanowić w tym wypadku kryterium przedmiotowe.

Według R. Zięby wyznacznik sposobu ograniczania się odgrywa ważną rolę na gruncie stosunków międzynarodowych. Bezpieczeństwo można postrzegać jako indywidualne (unilateralne), system równowagi (w tym klasyczny czy bipolarny), system blokowy (w tym sojusze), system bezpieczeństwa kooperatywnego i system bezpieczeństwa zbiorowego (w tym regionalnego i uniwersalnego) [4, s. 31-31]. To kryterium dowodzi, że bezpieczeństwo jest procesem uzyskanym w oparciu o relacje z innymi podmiotami. To odniesienie bezpośrednio koresponduje z – pojawiającym się w literaturze – wymiarem procesualnym (bezpieczeństwo jako proces), bowiem uwzględnia konkretne strategie i polityki. Inne koncepcje uwypuklają wymiar strukturalno-organizacyjny w postaci organizacji, instytucji i działań [29, s. 42]. Jeszcze inne koncepcje rozpatrują kryterium znaczenia (bezpieczeństwo przejawia się jako stan, poczucie, proces, cel, wartość, struktura, organizacja), kryteria składników (w myśl koncepcji negatywnych i pozytywnych) czy obszarów organizacji (bezpieczeństwo wewnętrzne i zewnętrzne). W końcu wymiar podmiotowo – przedmiotowy uwzględniają aspekty psychospołeczne, zewnętrzne i wewnętrzne.

Szczególną cechą współczesnego bezpieczeństwa jest zasadniczy wzrost jego znaczenia podmiotowego. Bezpieczeństwo dotyczy całego społeczeństwa i powinno być realizowane przez wszystkich jego członków, choć przez każdego w inny sposób i w innym wymiarze, w zależności od możliwości, istniejących i przewidywalnych zagrożeń. Coraz szerszym poparciem cieszą się kooperatywne metody zabezpieczenia bezpieczeństwa. Wyrazem tego jest rozszerzenie zakresu współpracy państw na rzecz np. ograniczenia zagrożeń społecznych, czemu towarzyszy temu nowa filozofia kładąca nacisk nie tylko na zwalczanie niepożądanych zjawisk, ale przede wszystkim na profilaktykę. Jest to zasadne – jak ocenia Ryszard Zięba – bowiem bezpieczeństwo obejmuje stale poszerzający się zespół wartości wewnętrznych, podlegających ochronie za pomocą ciągle wzbogacanego instrumentarium środków i metod zabezpieczających owe wartości [30, s. 14].

Bezpieczeństwo społeczne

Nowe myślenie o bezpieczeństwie rozkwitło w związku z zakończeniem zimnej wojny i opublikowaniem nowatorskiej pracy Barry Buzana *Ludzie, państwa i strach*, prezentowanej zakres międzynarodowych studiów bezpieczeństwa w post zimnowojennym porządku. Odnośnie koniecznych warunków bezpieczeństwa Buzan analizuje rodzaje zagrożeń bezpieczeństwa i opisuje jego pięć obszernych sektorów: wojskowy, polityczny, społeczny, ekonomiczny, ekologiczny, czym popiera wielowarstwowe podejście do bezpieczeństwa zachowujące realistyczny paradygmat, ale ze znacznie rozszerzonym ujęciem natury bezpieczeństwa. Buzan opisuje bezpieczeństwo społeczne (societal security) jako termin tożsamości: Bezpieczeństwo społeczne dotyczy utrzymania, w zadowalających warunkach rozwoju, tradycyjnych wzorców języka, kultury i tożsamości religijnej i narodowej oraz zwyczajów [31, s. 19].

Obszarem bezpieczeństwa narodowego (państwowego), który nabiera kluczowego znaczenia w XXI wieku jest bezpieczeństwo społeczne, najogólniej rozumiane jako ochrona egzystencjonalnych podstaw życia ludzi, zapewnienie możliwości zaspokajania indywidualnych potrzeb (materialnych i duchowych) oraz realizację aspiracji życiowych poprzez tworzenie warunków do pracy i nauki, ochronę zdrowia oraz gwarancje emerytalne.

Termin bezpieczeństwo społeczne został po raz pierwszy oficjalnie użyty w ustawodawstwie Stanów Zjednoczonych, w tytule ustawy „Bezpieczeństwo Społeczne” z 1935 r., choć ustawa ta odnosiła się tylko do programów stosowanych na wypadek starości, śmierci, inwalidztwa i bezrobocia [32, s. 33]. Jedną ze znanych definicji bezpieczeństwa społecznego jest definicja Międzynarodowej Organizacji Pracy z 1984 roku, która przez pojęcie to rozumie ochronę, jaką społeczeństwo przewiduje dla swoich członków, z wykorzystaniem środków publicznych, którzy znaleźli się w trudnej sytuacji gospodarczej i społecznej, spowodowanej zatrzymaniem lub zmniejszeniem środków finansowych wynikających z choroby, macierzyństwa, wypadku przy pracy, bezrobocia, inwalidztwa, starości i śmierci, a także świadczenie opieki medycznej oraz zapewnienie dotacji dla rodzin z dziećmi.

Bezpieczeństwo społeczne to nadrzędny cel działań państwa, którego obowiązkiem jest troska o swoich obywateli niezależnie od ich pozycji, wykształcenia i stanu materialnego. Analizując literaturę zauważymy, że nie ma jednego uniwersalnego tłumaczenia pojęcia „bezpieczeństwo społeczne”. Jest ono różnie tłumaczone na przestrzeni lat, co

wynika z jego wielowymiarowości, zmieniającego się stylu życia i wynikających z tego zagrożeń. Wpływ na jego postrzeganie ma zapewne również postępujący proces globalizacji. Wciąż jednak jego celem jest nieustanne zapewnianie poprawy jakości życia obywateli. Odnosi się do poczucia wspólnoty opartej na zaufaniu. Jego składowymi są :

- bezpieczeństwo socjalne – zapewnia minimalne standardy socjalne,
- bezpieczeństwo wspólnotowe – ma charakter psychofizyczny pozwala czuć się częścią większej wspólnoty,
- bezpieczeństwo rozwojowe – gwarancja rozwoju obywatela w danym państwie.

Bezpieczeństwo społeczne ma na celu zapewnienie pomocy ludziom którzy znaleźli się w trudnej sytuacji z własnej winy lub z przyczyn niezawinionych np. w wyniku klęsk żywiołowych, lub zdarzeń losowych (pożar). Wynika z tego, iż bezpieczeństwo społeczne jest powiązane z bezpieczeństwem socjalnym, które dotyczy zagrożeń o charakterze społecznym wywołanym ubóstwem, dyskryminacją, chorobami, uzależnieniem, terroryzmem, a nawet analfabetyzmem. Należy pamiętać, że bezpieczeństwo społeczne jest następstwem zaspokojenia istotnych potrzeb grup społecznych i jednostek. Jego istotą jest przeciwdziałanie zagrożeniom społecznym oraz zapewnienie możliwości przetrwania i swobodnego rozwoju jednostek i grup społecznych w konkretnych warunkach przy wykorzystywaniu dostępnych zasobów [33, s. 77].

Według Janusza Gierszewskiego bezpieczeństwo społeczne to również instytucje, które są ustanawiane w celu zapewnienia bezpieczeństwa przy braniu pod uwagę określonych potrzeb ludzkich takich jak:

- ekonomiczne,
- socjalne,
- kulturowo – wychowawcze,
- ochronne.

Bezpieczeństwo to jest identyfikowane nie tylko z problemami społecznymi, ale i z instytucjami odpowiedzialnymi za jego zapewnienie. Polega ono na ochronie którą państwo zapewnia swoim obywatelom przez zapobieganie nędzy społecznej i ekonomicznej powodowanej redukcją zarobków, utratą pracy, chorobą, niepełnosprawnością, podeszłym wiekiem, a także śmiercią. To staranie się o warunki bytowania zapewniające odpowiedni standard życia, stwarzanie szansy na jego podniesienie i doskonalenie tak jednostkom, grupom jak i rodzinom. Zatem bezpieczeństwo społeczne to również bezpieczeństwo rodziny bowiem w niej znajdujemy ochronę, wsparcie i pomoc w trudnych

sytuacjach. W niej rozwiązujemy swoje problemy, w niej decydujemy o naszej drodze w dorosłym życiu w oparciu o nabyte wartości, poznane zwyczaje, styl życia a także religię i etykę. Ona jest fundamentem życia każdego społeczeństwa.

Analizując literaturę przedmiotu możemy stwierdzić, iż bezpieczeństwo społeczne jest podstawową dziedziną bezpieczeństwa narodowego. Nabiera ona szczególnego znaczenia w dzisiejszych czasach. Odnosi się do ochrony egzystencjonalnych podstaw życia ludzi, pozwala na realizację aspiracji życiowych przez tworzenie warunków do nauki i pracy, ochronę zdrowia i gwarancje emerytalne, umożliwia zaspokojenie potrzeb tak materialnych jak i duchowych. Brak tego rodzaju bezpieczeństwa jest boleśnie odczuwalny przez każdego z nas niezależnie od wieku i pozycji życiowej, bowiem człowiek pragnie życia stabilnego, pragnie też czerpać satysfakcję z wykonywania obowiązków zawodowych i rodzinnych.

M. Leszczyński w swoich opracowaniach na temat bezpieczeństwa społecznego podaje, iż obejmuje ono całokształt działań prawnych, organizacyjnych realizowanych przez podmioty rządowe (krajowe i międzynarodowe), pozarządowe i samych obywateli, które mają na celu zapewnienie pewnego poziomu życia osobom, rodzinom i grupom społecznym oraz niedopuszczenie do marginalizacji i wykluczenia społecznego[10, s. 58]. Chodzi tu zwłaszcza o zapewnienie pomocy ludziom czasowo bądź trwale niezdolnym do pracy zawodowej, którzy znaleźli się na skutek niezaradności w trudnej sytuacji życiowej lub padli ofiarą niezależnych od siebie zdarzeń losowych – pożar, powódź, inne klęski żywiołowe.

M. Książkowski rozróżnił w swej definicji bezpieczeństwo społeczne od socjalnego. Istotę bezpieczeństwa socjalnego stanowią gwarancje uzyskania pomocy zewnętrznej (pozarodzinnej) w przypadkach zdarzeń losowych i w innych sytuacjach prawem bądź umowami określonych [34, s. 6].

Janusz Gierszewski bezpieczeństwo społeczne postrzega jako sumę indywidualnych bytów w państwie, w którym otoczenie stwarza bezpieczną możliwość zaspokajania potrzeb i rozwoju przy zachowaniu podstawowych praw jednostek oraz zachowania gwarancji podnoszenia jakości życia. W dalszej części rozważań dotyczących istoty i zakresu bezpieczeństwa społeczeństwa twierdzi, że bezpieczeństwo społeczne państwa to zbiór przepisów i regulacji normatywno-prawnych różnej rangi (międzynarodowej, narodowej i lokalnej) organizujących system mających na celu zapewnienie obywatelom szeroko rozumianego bezpieczeństwa społecznego a zwłaszcza przez wykorzystanie

wewnętrznych i zewnętrznych czynników rozwoju społeczno-gospodarczego oraz organizację instytucji, które gwarantują niezagrażony rozwój oraz ład społeczny w kontekście bezpieczeństwa państwa [1 s. 174].

Natomiast Aleksandra Skrabacz uważa, że można przyjąć, iż bezpieczeństwo socjalne, jako jedna z kategorii bezpieczeństwa narodowego, oznacza ochronę egzystencjalnych podstaw życia ludzi, zapewnienie możliwości zaspokojenia potrzeb (materialnych i duchowych) oraz realizację aspiracji życiowych przez tworzenie warunków do pracy i nauki, ochronę zdrowia oraz gwarancje emerytalne.

Z analizy literatury z zakresu bezpieczeństwa zauważamy, iż nie ma jednego wyjaśnienia terminu bezpieczeństwo społeczne. Każdy, kto zajmuje się tą problematyką tworzy inną definicję bezpieczeństwa społecznego, gdyż postrzega je inaczej. Zapewne przyczyną tego jest fakt, iż czynniki zapewniające bezpieczeństwo społeczne wciąż się zmieniają, co wynika ze zmian, jakie pociąga za sobą zmieniający się świat, technologie, warunki życia, osiągnięcia nauki i wszystko, co nas otacza. Tak my jak i partycypujące w tworzeniu tego bezpieczeństwa podmioty krajowe i międzynarodowe, rządowe i pozarządowe podporządkowani jesteśmy procesowi ciągłych zmian oddziaływujących na nas nieustannie.

Bezpieczeństwo społeczne ma na celu zapewnienie pomocy ludziom którzy znaleźli się w trudnej sytuacji z własnej winy lub z przyczyn niezawinionych np. w wyniku klęsk żywiołowych, lub zdarzeń losowych (pożar). Wynika z tego, iż bezpieczeństwo społeczne jest powiązane z bezpieczeństwem socjalnym, które dotyczy zagrożeń o charakterze społecznym wywołanym ubóstwem, dyskryminacją, chorobami, uzależnieniem, terroryzmem, a nawet analfabetyzmem. Należy pamiętać, że bezpieczeństwo społeczne jest następstwem zaspokojenia istotnych potrzeb grup społecznych i jednostek. Jego istotą jest przeciwdziałanie zagrożeniom społecznym oraz zapewnienie możliwości przetrwania i swobodnego rozwoju jednostek i grup społecznych w konkretnych warunkach przy wykorzystywaniu dostępnych zasobów.

Wynika z tego, iż bezpieczeństwo społeczne jest powiązane z bezpieczeństwem socjalnym, które dotyczy zagrożeń o charakterze społecznym wywołanym ubóstwem, dyskryminacją, chorobami, uzależnieniem, terroryzmem, a nawet analfabetyzmem.

Bezpieczeństwo społeczne w znacznym stopniu odnosi się do bezpieczeństwa ekonomicznego i politycznego. Przede wszystkim dlatego, że jest blisko powiązane zarówno ze stabilizacją organizacyjną państwa, jak i rozwojem społeczeństwa jako całości.

Pojęcie to bywa stosowane w literaturze przedmiotu na przemian z bezpieczeństwem socjalnym. Wówczas wpisuje się w zagadnienia polityki społecznej, która w pierwszej kolejności odnosi się do takich kwestii jak: bezrobocie, wynagrodzenia, mobilność na rynku pracy, dostęp do świadczeń zdrowotnych, zasobność obywateli czyli wykluczenia społeczne wynikające z biedy. Bywa jednak, że bezpieczeństwo socjalne (ang. socialsecurity) i bezpieczeństwo społeczne (ang. societatysecurity) są traktowane rozłącznie. Według Ole Waevera bezpieczeństwo socjalne odnosi się do ekonomicznych aspektów życia jednostek, podczas gdy bezpieczeństwo społeczne odnosi się do grup społecznych i ich tożsamości [8, s. 121]. To znaczy, że bezpieczeństwo społeczne wykracza poza sferę ekonomiczną obywateli państwa i dotyczy świadomości narodowej czy etnicznej, przywiązania do państwa, poszanowania dla norm i zasad, które decydują o jego rozwoju lub regresie. Są to zagadnienia, które wpływają na ład społeczny, czyli stan funkcjonowania społeczności jako całości [7, s. 65].

W literaturze przedmiotu pojawia się też inne ujęcie bezpieczeństwa społecznego, które wskazuje na szeroki zakres tego pojęcia. Mianowicie Od Olsen, Beörn Ivan Krukei Jan Hovden wskazują, że odnosi się ono do zdolności społeczeństwa do utrzymania funkcji społecznych, w celu ochrony życia i zdrowia obywateli oraz zaspokojenia podstawowych potrzeb obywateli w sytuacjach stresowych [35]. Podkreślają różnorodność problemów społecznych, które wynikają z interakcji między czynnikami ekonomicznymi, technologicznymi, politycznymi i kulturowymi.

W polskiej literaturze przedmiotu bezpieczeństwo społeczne bywa odnoszone do klasycznych zagadnień bezpieczeństwa socjalnego, takich jak bezrobocie, a także innych kwestii, w tym korupcji i zaufania do instytucji publicznych czy zmian demograficznych.

Na podstawie analizy literatury przedmiotu można zauważyć, że bezpieczeństwo społeczne to [7, s. 66]:

1. Tworzenie warunków do pracy, nauki oraz gwarancje emerytalne i ochrona zdrowia.
2. Ochrona egzystencjalnych podstaw życia (minimum socjalne, warunki mieszkaniowe).
3. Zapewnienie możliwości zaspokojenia indywidualnych potrzeb materialnych i nie materialnych/duchowych każdego człowieka.
4. Umożliwienie realizacji aspiracji życiowych.
5. Odpowiednia polityka prorodzinna, która sprawi wzrost liczby dzieci w polskich rodzinach.
6. To szereg instytucji i norm prawnych gwarantujących nam spokojne życie bez przemocy i patologii lub niosących pomoc w przypadku zaistnienia wymienionych zjawisk.

Państwo pełni wobec swojego narodu funkcje usługowe. Wszystko co czyni winno czynić dla dobra swoich mieszkańców (społeczeństwa) zapewniając im godne warunki życia i rozwoju. Rolą współczesnego państwa jest troska o dobrobyt ludzi przejawiająca się prowadzeniem odpowiedniej polityki wewnętrznej i zagranicznej, a także finansowej, edukacyjnej i gospodarczej. Państwo w swej działalności musi mieć na uwadze, to, że bezpieczeństwo w szerokim słowa tego znaczeniu, podobnie jak pokój nie jest stanem danym raz na zawsze.

Bezpieczeństwo społeczne państwa to problematyka odnosząca się nie tylko do bezpieczeństwa publicznego ale również do bezpieczeństwa państwa. Bezpieczeństwo, w tym społeczne, postrzegamy jako stan państwa lub grupy państw, zdolny do przeciwstawienia się zagrożeniom wywołanym przez człowieka lub naturę, tj. w sytuacji kryzysu. To ochrona społeczeństwa przed negatywnymi działaniami politycznymi, gospodarczymi i militarnymi. Każde państwo w trosce o własne bezpieczeństwo narodowe ustala zbiór wartości wewnętrznych, które jego zdaniem powinny być chronione przed zagrożeniami i przyjmuje odpowiedni do nich zespół środków zabezpieczających owe wartości przed wszelkiego rodzaju zagrożeniami. Środki narodowej polityki bezpieczeństwa są zróżnicowane, zależnie od charakteru, rozmiarów i siły zagrożeń dla wartości uznanych za ważne z punktu widzenia przetrwania i rozwoju państwa [36, s. 274].

Wyzwaniem współczesnego państwa jest stworzenie struktur i powołanie organizacji zapewniających społeczno – polityczny i gospodarczy ład. Kwestie społeczne powstałe w toku uprzemysłowienia, objawiają się konfliktami społeczno – ekonomicznymi, nowymi ruchami społecznymi, politycznymi oraz licznymi nurtami myśli społeczno – politycznej. Upływ czasu pozwolił na ich zinstytucjonalizowanie poprzez wprowadzenie do prawa, polityk szczegółowych oraz działalności instytucji państwa [37, s. 46].

We współczesnym świecie nawet w krajach rozwiniętych społeczne bezpieczeństwo to nie tylko instytucje państwowe. To także rodzina, przyjaciele etc. W najnowszych definicjach rozszerza się więc owo pojęcie. Zjawisko społecznego bezpieczeństwa to w zasadzie sprzężenie pomiędzy instytucjami oficjalnymi a systemem normatywnym, symbolicznym, tradycją, zwyczajami, etyką, filozofiami, stylami życia i religią.

Bezpieczeństwo społeczne ma na celu nie tylko zapewnić trwanie i przetrwanie społeczeństwa (narodu), ale również dążyć do jego rozwoju. Wynika z tego, że państwo jest głównym producentem

bezpieczeństwa społecznego we współczesnym świecie. Państwo w swych działaniach w kierunku zapewnienia bezpieczeństwa społecznego zwraca również uwagę na doniosłość rodziny w tym procesie. Tak jak państwo, rodzina zapewnia opiekę, edukację, wsparcie finansowe, pomoc w znalezieniu zatrudnienia. Ma wpływ na wybory podejmowane w kontekście kariery zawodowej, małżeństwa. Jednakże taka rola rodziny nie jest stała ani w czasie ani w przestrzeni. Zmieniające się wzory zawierania małżeństw, konkubinat, rozwodów, spadek dzietności, starzenie się społeczeństwa, wszystkie te zjawiska mają wpływ na rolę rodziny, jako dostawcy społecznego bezpieczeństwa. Rola pokrewieństwa w kontekście bezpieczeństwa społecznego wpływa silnie na politykę państwa w zakresie dyskryminacji płci i zjawiska społecznej ekskluzji etc.

Obecnie kwestie społeczne zyskują wymiar transnarodowy dlatego też wzrasta rola państwa w gwarancji uprawnień obywateli do różnego rodzaju dóbr (np. praca) i świadczeń. Wolny rynek nie zważa na potrzeby, a podział dóbr uzależnia od wydajności pracy i jej miejsca nie biorąc pod uwagę potrzeb. Prawo rynku ogranicza dostęp do różnych dóbr, wyzwala różnorakie nierówności, które powodują narastanie kwestii społecznych. Współczesne państwo będące państwem demokratycznym musi w związku z powyższym podjąć obowiązkowi zapewnienia swoim obywatelom szeregu praw socjalnych. Sytuacje będące powodem braku bezpieczeństwa socjalnego o trwałym i postępującym charakterze wzmagają oczekiwania względem interwencji państwa, jako przejaw aktywności i odpowiedzialności za ludzi i za gospodarkę [36, s. 276].

Wciąż ewaluujący w czasie proces zapewnienia bezpieczeństwa społecznego, a co za tym idzie bezpieczeństwa państwa wymaga decyzyjności władzy na wszystkich jej szczeblach, zwłaszcza na szczeblu centralnym. Istotne znaczenie ma kierowanie państwem i zapewnienie organom władzy i administracji oraz całemu społeczeństwu warunków dla funkcjonowania w sytuacji niezagrożenia, istnienia zagrożenia jak i sytuacji kryzysowych. Zarówno teoria jak i praktyka działania organów władzy i administracji publicznej dowodzą niezbicie, że podmiotem jej troski jest człowiek, a przedmiotem jego bezpieczeństwo [37, s. 57]. Ma to swoje odzwierciedlenie w przepisach prawa. Prawo jest instrumentem pozwalającym kontrolować ludzkie zachowania. Jasne i pewne prawo, cieszące się szacunkiem społeczeństwa, może odgrywać rolę mediacyjną między państwem i obywatelami. Prawo jest niejako normatywnym pośrednikiem między państwem i obywatelami [38, s. 78]. Dzięki temu

wzrasta rola państwa w tworzeniu zmian społecznych mających wpływ na bezpieczeństwo społeczne.

Współczesne państwo jest narażone na działania niszczące rządu prawa między innymi przez szerzącą się korupcję. Rolą państwa jest zapewnienie ochrony bezpieczeństwa osobistego jego obywateli, własności prywatnej i bezpieczeństwa państwa. Jest ono odpowiedzialne za powołanie takich instytucji jak : policja, służby ochrony państwa, straż graniczna, oraz organów administracyjnych i legislacyjnych a także za tworzenie takich regulacji prawnych, które będą chronić obywateli przed napaścią, przywłaszczeniem ich własności czy też spowodowaniem uszczerbku na zdrowiu.

W celu zapewnienia bezpieczeństwa społecznego, w czasach w których przyszło nam żyć, w dobie wolnego rynku państwo zmuszone jest do prowadzenia takiej polityki budżetowej która pozwoli na uniknięcie nadmiernych wydatków z budżetu państwa aby zapobiec deficytowi budżetowemu.

Musi ono również mieć na uwadze tworzenie miejsc pracy, aby nie dopuścić do wzrostu bezrobocia, które niekorzystnie wpływa na bezpieczeństwo społeczne. Jest ono powodem patologii, wzrostu nierówności społecznych, ogranicza dostęp do usług medycznych, oświatowych, nie daje możliwości rozwoju. Powoduje marginalizację ludzi nim dotkniętych oraz sprawia, iż osoby te nie mają poczucia bezpieczeństwa. W jego zwalczaniu kluczowe znaczenie ma gospodarka, której stan niewątpliwie zależy od działalności państwa.

Współczesne państwo musi, zatem organizować swoją działalność tak, aby tworzenie bezpieczeństwa narodowego było procesem ciągłym, uwzględniającym zachodzące nieustannie na arenie międzynarodowej zmiany. W swej działalności musi zwracać uwagę na:

- politykę i strategię bezpieczeństwa,
- prawne podstawy bezpieczeństwa,
- infrastrukturę bezpieczeństwa,
- wojskową i cywilną organizację ochrony i obrony,
- właściwą edukację dla bezpieczeństwa,
- współpracę międzynarodową i sojusze w zakresie bezpieczeństwa.

Gwarantem bezpieczeństwa społecznego są stworzone przez państwo struktury i systemy bezpieczeństwa narodowego zawierające skoordynowany wewnętrznie zbiór elementów nadrzędnego podsystemu kierowania oraz szczegółowych funkcjonalnych podsystemów wykonawczych, określonych relacjami współdziałania i substytucji, służący ochronie i obronie żywotnych interesów bezpieczeństwa narodowego – bezpieczeństwa państwa jako instytucji politycznej oraz bezpieczeństwa społeczeństwa. Struktury te powinny

zapewnić porządek, ład społeczny i bezpieczeństwo publiczne. Zabezpieczać również system własności poprzez utrzymywanie ładu ekonomicznego i społecznego.

Zakończenie. Bezpieczeństwa to jedna z podstawowych potrzeb każdego człowieka, jest ona jednakowo ważna na każdym etapie życia. Towarzyszy człowiekowi od pierwszych do ostatnich chwil jego życia. Jest podstawą egzystencji.

Bezpieczeństwo społeczne jest tą kategorią bezpieczeństwa narodowego, która jak żadna inna jest zależna od obywateli, którym przypada w jej tworzeniu szczególna rola. Polega ona na aktywności, odpowiedzialności i samopomocy. Od nas zależy bezpieczeństwo nas samych, naszych bliskich, a nawet społeczności lokalnej. Bezpieczeństwo to szczególna wartość, to podstawowy interes narodu i państwa mający wpływ na trwanie i rozwój społeczeństw wszystkich państw. W czasach współczesnych, działalność państwa nie powinna ograniczać się do zapewnienia bezpieczeństwa wyłącznie militarnego, lecz powinna wykazać o nie troskę w wielu poziomach i brać pod uwagę dobro ludzkie, jego pomyślność, dobrobyt i możliwości rozwoju. Ma to swój wyraz we właściwym pojmowaniu bezpieczeństwa społecznego państwa, w którym centralne miejsce zajmują potrzeby bytu. Państwo zaś staje się organizacją tworzącą jak najdogodniejsze warunki rozwoju jednostek jak i grup społecznych nie dopuszczając do marginalizacji i wykluczenia społecznego.

Wszelkie zagrożenia dla bezpieczeństwa społecznego godzą w trwałą wspólnotę ludzi, utworzoną historycznie w oparciu o wspólne losy, kulturę, język, terytorium. Zagrożenia bezpieczeństwa społecznego podważają „stan życia społecznego w państwie, w którym stosunek człowieka do społeczeństwa oparty jest na zasadach wynikających w istoty i natury osoby ludzkiej oraz społeczeństwa”. Dlatego też bezpieczeństwo społeczne w trudnej do przecenienia mierze zależne jest od politycznej, militarnej, ekonomicznej i społeczno-kulturowej aktywności państwa.

Wszelkie zagrożenia dla bezpieczeństwa społecznego godzą w trwałą wspólnotę ludzi, utworzoną historycznie w oparciu o wspólne losy, kulturę, język, terytorium. Zagrożenia bezpieczeństwa społecznego podważają „stan życia społecznego w państwie, w którym stosunek człowieka do społeczeństwa oparty jest na zasadach wynikających w istoty i natury osoby ludzkiej oraz społeczeństwa”. Dlatego też bezpieczeństwo społeczne w trudnej do przecenienia mierze zależne jest od politycznej, militarnej, ekonomicznej i społeczno-kulturowej aktywności państwa.

Wykaz stosowanych źródeł

1. Gierszewski J., Bezpieczeństwo społeczne. Studium z zakresu teorii bezpieczeństwa narodowego, Warszawa 2013.
2. Lerner D., A dictionary of the Social Sciences, London 1964.
3. Mannig Ch. A., The elements of Collective Security, [w:] W. H. Bourquin (ed.), Collective Security, Paryż 1936.
4. Zięba R., Instytucjonalizacja bezpieczeństwa europejskiego, Warszawa 1999.
5. Osgood R E., Ideals and Self – Interest in America’s Foreign Relations, Chicago 1953.
6. Kitler W., Obrona narodowa III RP. Pojęcie. Organizacja. System, ZN AON, Warszawa 2002.
7. Sekściński A., Bezpieczeństwo wewnętrzne w ujęciu teoretycznym. Geneza i współczesne rozumienie w naukach politycznych, s. 45, oapuw.pl/wp-content/uploads/2013.11.A. Sekcinski-bezpieczenstwo-wewnetrzne-w-ujenciu-teoretycznym.pdf.
8. Buzan B., O. Weaver, J. de Wilde, Security: A New framework for Analysis, London 1998.
9. Trager, F.N. Simonie, An introduction to the Study of National Security, [w:] F.N. Trager, P.S. Kronenberg, National Security and American Society, Lawrence Kansas 1973.
10. Leszczyński M., Bezpieczeństwo społeczne Polaków wobec wyzwań XXI wieku. Zarządzanie bezpieczeństwem. Difin, Warszawa 2011..
11. Maslow A., Motywacja i osobowość, Warszawa 1990.
12. Skrabacz A., Bezpieczeństwo społeczne. Podstawy teoretyczne i praktyczne, Warszawa 2012, s.16.
13. Stańczyk J., Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa, Warszawa 1996.
14. Kukułka J., Nowe uwarunkowania i wymiary bezpieczeństwa międzynarodowego Polski, „Więś i Państwo”, 1995, nr 1.
15. Cieślarczyk M., Teoretyczne i metodyczne podstawy badania problemów bezpieczeństwa i obronności państwa, Siedlce, s. 129-130.
16. Haftendorn H., The security Puzzle: Theory – Building and Discipline – Building in International Security, “International Studies Quarterly”, (1991).
17. Brodie B., Strategy as a Science, World Politics 1, 949, s. 477. Marc A. Levy, Is the Environment a national Security Issue?, International Security 1995.
18. Wojciszke B., Człowiek wśród ludzi. Zarys psychologii społecznej, Warszawa 2009.
19. Stefanowicz J., Bezpieczeństwo współczesnych państw, Warszawa 1984.
20. Kukułka J., Międzynarodowe stosunki polityczne, Warszawa 1982.
21. Pokruszyński W., Bezpieczeństwo narodowe u progu XXI wieku, „Zeszyty Naukowe AON”, Warszawa 2008, nr 1 (70).
22. Koziej S., Między piekłem a rajem. Szare bezpieczeństwo na progu XXI wieku, Toruń 2006.
23. Gołębiowski J., Przewartościowania w obszarze bezpieczeństwa, „Edukacja dla bezpieczeństwa” 2003, Nr 3.
24. Marczak K. P. Bezpieczeństwo wewnętrzne poszerzonej agendzie studiów nad bezpieczeństwem, [w:] S. Sulowski, M. Brzeziński (red.), Bezpieczeństwo wewnętrzne państwa. Wybrane zagadnienia, Warszawa 2009.
25. Keith Krause, Broadning the Agenda of Security Studies Politics and Methods, „Mershon International Studies Review”, Vol. 40, Supplement 2, October 1996.
26. Marczuk P, Trzecia opcja. Gwardie narodowe w wybranych państwach Basenu Morza Śródziemnego, Fundacja Studiów Międzynarodowych, Warszawa 2007.
27. Idzi-Latkowski H., Bezpieczeństwo polityczne obywateli w świadomości społecznej Polaków, [w:] R. Rosa (red.) Filozofia bezpieczeństwa personalnego strukturalnego, Warszawa 1993.
28. Skarbacz A., Organizacje pozarządowe w bezpieczeństwie narodowym Polski. AON, Warszawa 2006.
29. Cieślarczyk M., Modele i wymiary bezpieczeństwa, “Zeszyty Naukowe AON”, Warszawa 1999, nr 3, s. 42.x
30. Halizak E., Popiuk-Rysińska I., (red.), Państwo we współczesnych stosunkach międzynarodowych, Warszawa 1995.
31. Buzan B., People, States and Fear: An Agenda for International Studies in the Post-Cold War Era, Harvester Wheatsheaf, London 1991.
32. Skarbacz A., Bezpieczeństwo społeczne. Podstawy teoretyczne i praktyczne, Warszawa 2012.
33. Gierszewski J., Organizacja systemu bezpieczeństwa społecznego, Warszawa 2013.
34. Rajkiewicz A., Potrzeba bezpieczeństwa socjalnego, “Polityka Społeczna”, 1988.
35. Olsen O.E., Kruke B.I., Hovden J., Societal Safety: Concept, Borders and Dilemmas, „Journal of Contingencies and Crisis Management”, Volume 15, Number 2, June 2007.
36. S. Wojciechowski, A Wejkszner, Kluczowe determinanty bezpieczeństwa Polski na początku XXI wieku, Warszawa 2013.
37. B. Wiśniewski, System bezpieczeństwa państwa. Konteksty teoretyczne i praktyczne, Szczytno 2013.
38. W. Lamentowicz, Państwo współczesne, Warszawa 1996.

Антоній Ю. Пендель,

доцент, кандидат економічних наук, Вища школа безпеки і охорони ім. Маршала Йозефа Пілсудського в Варшаві, філія в м. Ніско

© Антоній Ю. Пендель, 2018

Потреби сучасного суспільства і соціальної безпеки

В публікації здійснено аналіз проблем в галузі безпеки, зокрема соціальної, яка є частиною національної безпеки. Представлено проблематику потреб сучасного суспільства в даній проблематиці, ґрунтуючись на дослідженнях Абрагама Маслоу.

Вказано на роль і значення громадян і держави в забезпеченні суспільної безпеки в країні, оскільки держава надає послуги як окремим особам, так і суспільним групам і виступає гарантом розвитку і стабільності.

Звертається увага на те, що суспільна безпека має особливе значення в сучасних економічних умовах, оскільки відноситься до захисту екзистенціальних основ людського життя, дає можливість реалізації життєвих потреб шляхом створення умов для науки і ринку праці, охорони здоров'я і пенсійного забезпечення та духовних і матеріальних потреб людини. Відсутність такої безпеки стає причиною виникнення суспільних патологій, які є серйозною загрозою в сучасному світі.

Ключові слова: *Національна безпека, соціальна безпека, потреби суспільства, роль держави*

Antoni J. Piędel,

Docent (Associate Professor), PhD (Economics), Marshal Jozef Pilsudski School of Safety and Security Services in Warsaw, Nisko Affiliation, Poland

© Antoni J. Piędel, 2018

NEEDS OF THE MODERN SOCIETY AND SOCIAL SECURITY

This article deals with current academic analysis of security with particular emphasis on public safety, which is a field of the national security. It presents the problems of the needs of the modern society based on the needs developed by Abraham Maslow, including those of safety.

The study reveals the role and importance of citizens and the state in ensuring public safety in the country, as the state provides services to both individuals and social groups and acts a guarantor of development and stability.

It has been pointed out that public safety is gaining special significance nowadays as it relates to the field of protection of existential foundations of human life, and makes it possible to satisfy necessities of life by creating conditions for study and work, health care and guaranteed retirement programs, enables to satisfy both material and spiritual needs. The lack of this kind of security results in social pathologies, which are a serious threat to the present-day world.

Key words: *national security, public safety, needs of society, the role of the state.*

Стаття надійшла 20.04.2018